

Interreg

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

Lietuva – Lenkija

**„SavePeatLands“ Lietuvoje: nuo žinių link
pelkių atkūrimo – atlikti darbai ir
išmoktos pamokos
„SavePeatLands“ w Litwie: od wiedzy do
odbudowy torfowisk – zrealizowane działania i
wyciągnięte wnioski**

2025-11-18

Kristina Dapkūnienė

Projektas **SavePeatLands**

„Žemės ūkio paskirties durpynų atkūrimo skatinimas, didinant tikslinių grupių gebėjimus Lietuvos ir Lenkijos pasienio regione“

Tikslas – skatinti nusausintų žemės ūkyje naudojamų pelkių atkūrimą Lietuvos ir Lenkijos pasienio regionuose, didinant savivaldybės ir valstybės institucijų, žemės savininkų, ūkininkų ir vietos bendruomenių informuotumą, motyvaciją ir įsitraukimą.

Projekto partneriai:

Projekto lyderis - Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas

Projekto partneris - Lenkijos paukščių apsaugos draugija

Asocijuotas partneris - Lietuvos savivaldybių asociacija

Asocijuotas partneris - Dzūkijos-Suvalkijos saugomų teritorijų direkcija

Projektas finansuojamas Europos Sąjungos Interreg VI-A Lietuvos Lenkijos programos, kofinansuojamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Balstogės vaivadijos aplinkos apsaugos ir vandens valdymo fondo ir WWF Lenkijos fondo

Interreg

Lietuva – Lenkija

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

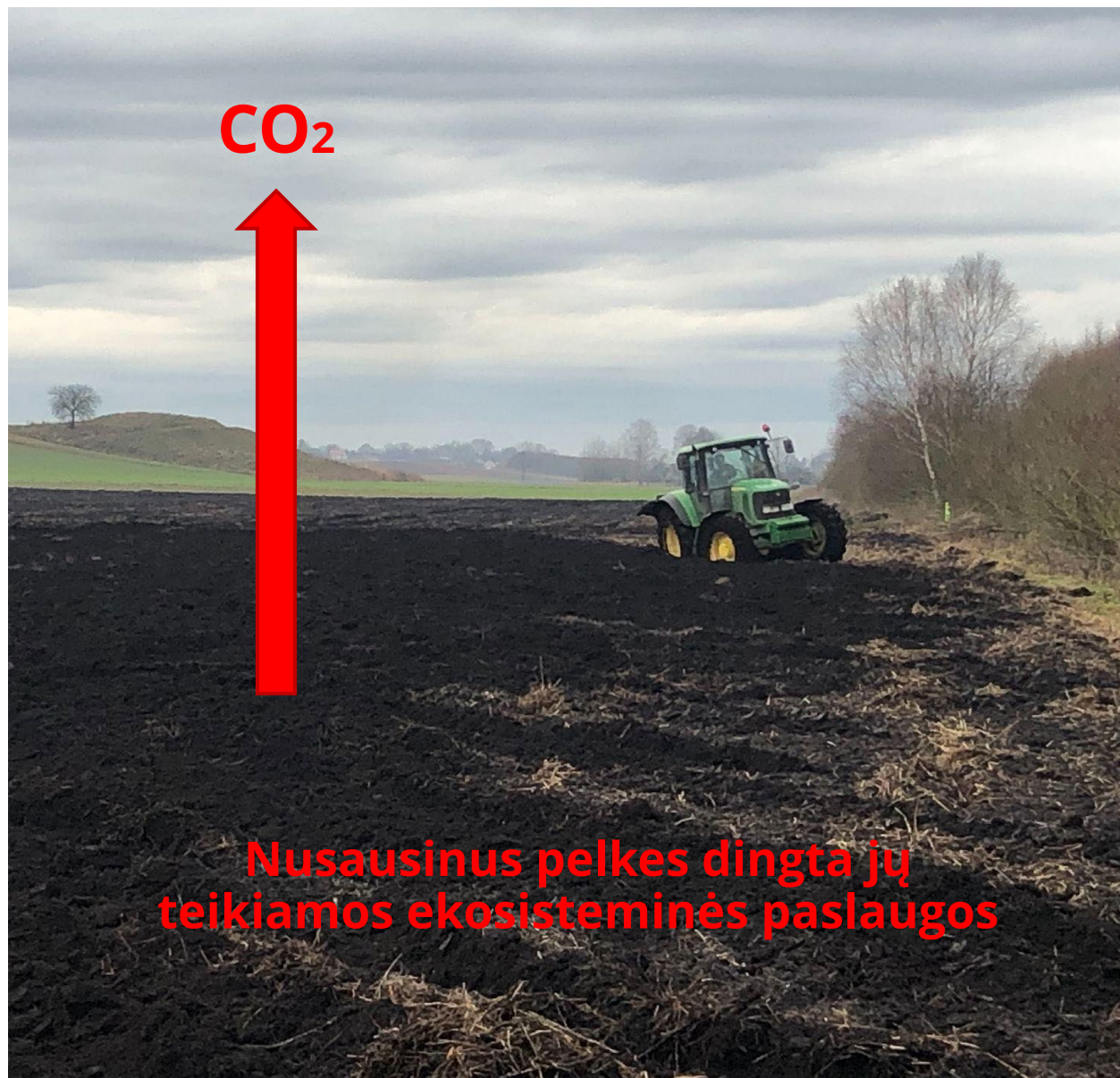

Lietuvos Respublikos
socialinės apsaugos
ir darbo ministerija

Problema – nusausintų durpynų naudojimas žemės ūkyje

- 39 proc. Lietuvos durpynų naudojama žemės ūkyje
- 95 proc. šių naudojamų durynų yra nusausinti
- Interreg programos teritorijoje gausu žemės ūkyje naudojamų durpynų, ypač Kalvarijų, Alytaus, Lazdijų apskrityse
- Absoliuti dauguma lig šiol šalyje atkurtų pelkių yra valstybinėje žemėje, saugomose teritorijose

Parengti leidiniai

Hidrologinio režimo atkūrimas pelkėse ir kituose durpynuose

Metodinė priemonė

Pawel Pawlaczyk
Sunna Áskelsdóttir
Leonas Jarašius
Jūratė Sendžikaitė
Kristina Dapkūnienė
Raimondas Šadzevičius

RAIMONDAS ŠADZEVIČIUS, LEONAS JARAŠIUS, KRISTINA DAPKŪNIENĖ

KAIP ATKURTI PELKĘ SAVO SKLYPE?

Pelkių atkūrimo gairės ūkininkams

Kiti leidiniai

ŠILTNAMIO EFEKTĄ
SUKELIANČIŲ DUJŲ EMISIJOS
IŠ PAŽEISTŲ PELKIŲ

Natūralios ir gyvybingos pelkės yra patikimos organinės anglies saugyklos, kuriose durpių pavaldai ji kaupia ne vieną tūkstantmetį. Nors planetos durpynai dengia vos 3 proc. sausumos ploto, tačiau juose sukaupta beveik du kartus daugiau organinės anglies, nei visuose mūsų planetos miškuose (Parish et al., 2008). Taigi, natūralios pelkės yra didžiausia ilgalaikė organinės anglies kaupykla sausumoje, reikšmingai prisidedanti prie klimato kaitos švelninimo.

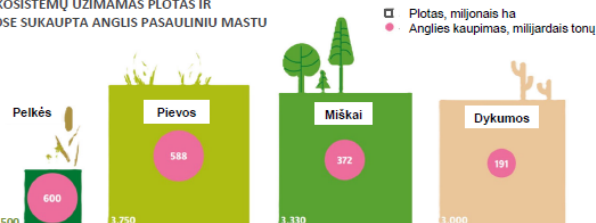
Klimato kaitos švelninimas, prisitaikymas prie jos ir biologinės įvairovės išsaugojimas yra itin dideli mūsų visuomenės ir politikos iššūkiai. Keičiantis klimatui, jie darys vis aktualesni.

Iki šiol sausinimas buvo svarbiausia pelkių naudojimo sąlyga. Jų sausinimas ir netvarus naudojimas sukelia dideles aplinkosaugos problemas.

- durpių skaidymąsi ir dideles šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijas;
- durpinių dirvožemių nykimą, dirvos susilūgimą ir mažėjantį derlingumą;
- didesnę vandens telkinių taršą maistinėmis medžiagomis (ypač azoto junginius);
- buveinių ir biologinės įvairovės nykimą;
- padidėjusią potvynių, sausrų ir gaisrų grėsmę.

Šiltnamio efektą sukeliančios dujos – dujos, kurios gali sugerti infraraudonuosius spindulius (šilumą): anglies dioksidas (CO_2), metanas (CH_4), azoto oksidas (NO_x) ir kt.

EKOSISTEMŲ UŽIMAMAS PLOTAS IR JOSE SUKAUPTA ANGLIS PASAULINIŲ MASTŲ

Adaptuota pagal Peatland Atlas 2023, Heinrich-Böll-Stiftung & others, 2023

• 3 biuleteniai apie pelkes, ŠESD ir pelkininkystę

DURPYNAI IR METANO EMISIJOS
Natūralios, pažeistos ir atkurtos pelkės

Tarpvyriausybines klimato kaitos komisijos (angl. *Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) ataskaitoje (IPCC, 2023) pabrėžiama, kad globalų klimato atšilimą skatina atmosferoje dėl žmogaus veiklos nuolat didėjantis šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis. Mokslininkai, išanalizavę visus 50 metų trukmės laikotarpius per pastaruosius 2000 metų, nustatė, kad nuo 1970-ųjų vyksta sparčiausias globalios oro temperatūros kilimas. Tokia intensyvi klimato kaita kelia nerimą dėl galimų ilgalaikių padarinių planetai.

Tiesiogiai su žmogaus veikla susijusių ŠESD emisijų mažinimas, pasitelkiant naujausius mokslo ir technologijų pasiekimus, yra svarbi, bet labai brangi priemonė klimato kaitos švelninimui. Tai mechaninis CO_2 surinkimas iš oro ir naudojimas pramonėje arba saugojimas požeminėse saugyklose.

Ne mažiau svarbūs gamtos procesais pagrįsti sprendimai (angl. *nature-based solutions*). Jie susiję su dideli organinės anglies kiekio sukaupimu gyvybinių ekosistemų (pasaulinio vandenyno, pelkių ir kitų šlapynių, miškų, daugiamečių pievų ir kt.) apsauga. Teigiamą poveikį galima pasiekti atkuriant ekosistemas, kurios sukaupia daug organinės anglies, rekultivuojant nualintus dirvožemius ir įveisiant miškus. (IPCC, 2024).

Metanas. Pasauliniu mastu pelkės ir kitos šlapynės išskiria 149–194 mln. t CH_4 per metus. Visgi, didėjančią CH_4 koncentraciją atmosferoje daugiau nulemia žmogaus veikla: žemės ūkis ir atliekų tvarkymas išmeta apie 206–227 mln. t CH_4 per metus, o iškastinio kuro gamyba ir naudojimas – 111–128 mln. t CH_4 per metus (Couwenberg, Jurasinski, 2022).

Šiltnamio efektą sukeliančios dujos (ŠESD) – dujos, kurios gali absorbuoti infraraudonuosius spindulius (šilumą): anglies dioksidas (CO_2), metanas (CH_4), azoto oksidas (NO_x), vandens garai ir kt.

Globalinis šiltnamio potencialas (GWP) – rodiklis, naudojamas įvertinti, kiek tam tikros ŠESD prisideda prie klimato kaitos. GWP apskaičiuotas pagal 1 kg dujų sukeliamo klimato šiltnamio poveikį per 100 metų laikotarpį: CO_2 jis lygus 1 (etaloninė vertė), CH_4 – 29,8, N_2O – 273 (IPCC, 2023).

Metanas (CH_4) – ŠESD, sudarytas iš vieno anglies (C) atomo ir keturių vandenilio (H) atomų. Natūraliai susidaro mažai deguonies turinčioje arba bedegaujoje aplinkoje skylančioms organinėms medžiagoms (augalų ir gyvūnų liekanoms). Atmosferoje CH_4 išlieka palyginti trumpą laiką (vidutiniškai 12 metų). Tuo metu CO_2 skilimo laikotarpis yra labai ilgas – daugiau kaip tūkstantmetis.

ŽEMAPELKIŲ IR ŠLAPIŲ PIEVŲ
BIOMASĖ
Problema ar galimybė?

Norėdami išsaugoti žemės ūkio reikmėms naudojamų šlapynių biologinę įvairovę, turime jas reguliariai šienauti ir pašalinti susidariusią biomasę. Pavyzdžiui, atvirų žemapelkių ir šlapių pievų buveinės yra svarbios vieno rečiausių migruojančių giesmininkų – meldinės nendrinukės (*Acrocephalus paludicola*) – išsaugojimui ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Tai globaliai nykstanti žvirblinių būrio rūšis, kurios išlikimui kelia grėsmę tiek per intensyvi žmogaus ūkinę veiklą, tiek visiškas jos nutraukimas perėjimui tinkamose buveinėse. Tokias buveines būtina kasmet šienauti, kad jos nevirstų nendrynais, krūmynais ar miško jaunuolynais.

Šlapynių išsaugojimas yra svarbus ir žemės ūkio produktyvumui ir stabilumui. Vienas iš svarbiausių prisitaikymo prie klimato kaitos ir apsaugojimo nuo jos sukeliamų sausrų būdų yra vandens lygio atkūrimas pažeistose šlapynėse.

Lietuvoje ir Lenkijoje šių buveinių apsauga ir jų geros būklės palaikymas finansuojami per Europos Sąjungos bendrąją žemės ūkio politiką, kuri siūlo ūkininkams agrarinės aplinkosaugos ir klimato išmokas. Tarp reikalavimų šioms išmokoms gauti – biomasės pašalinimas iš pievų ir šlapynių, pagal priemonę nustatytus terminus ir kitus reikalavimus. Šis reikalavimas yra iššūkis, nes jam įgyvendinti reikia specializuotos technikos, gaunamos biomasės vertė yra žema ir jai nėra paklausos.

Neretai net ir geros kokybės šienas lieka nepanaudotas dėl galvijų trūkumo ir sunykusios ganyklinės gyvulininkystės, todėl net ir tvarkomų pievų pakraščiuose dažnai galima matyti pūvančius džiovintos žolės ritinius. Tačiau ši, atrodytų, nereikalinga biomasė iš tiesų gali būti panaudota įvairiais būdais.

Meldinė nendrinukė

Lauko dienos Lenkijoje

- **Mokymų dalyviai:** savivaldybių, saugomų teritorijų, Aplinkos ministerijos, Žemės ūkio ministerijos specialistai, ūkininkai
- **Viso:** 24 Lietuvos atstovai (Interreg teritorija)
- **Dažniausiai įvardintos šios gautos naudingos patirtys ir žinios:**
 - OTOP vykdomas šlapynių biomasės kompostavimas
 - gamtotvarkos darbai šlapiose pievose
- **100 proc. sakė, kad įgyta patirtis yra naudinga** ir reikia daugiau tokių mainų!

Nuotoliniai mokymai

- Mokymų ciklas ūkininkams ir žemės savininkams
- Mokymai savivaldybių darbuotojams, saugomų teritorijų ir kitiems specialistams

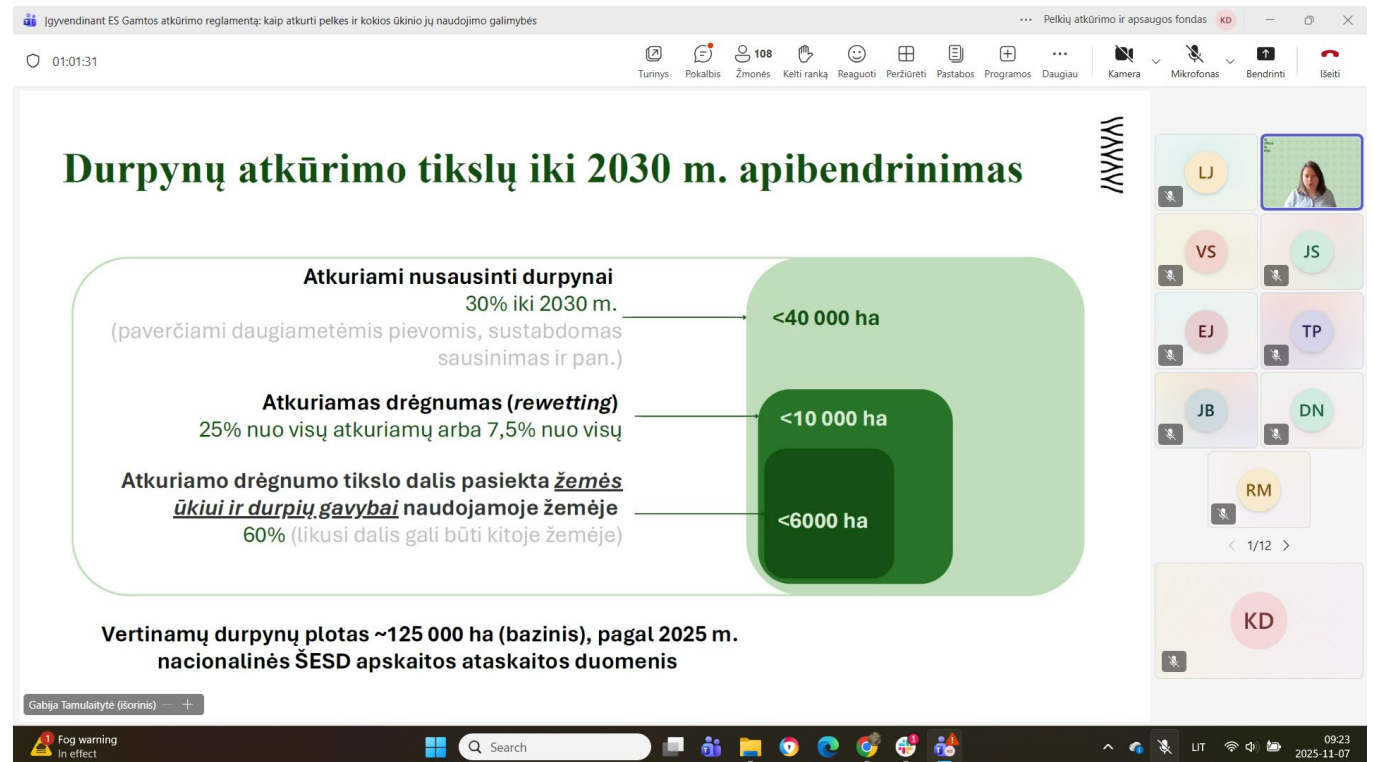
- **Viso dalyvavo:** virš 240 dalyvių

- **Temos:**

- nuo pelkės atkūrimo planavimo iki galimų ūkininkavimo krypčių jose ir produktų pavyzdžių

- savivaldybėms ir kitoms institucijoms pristatyti ES Gamtos atkūrimo reglamento tikslai Lietuvai ir planavimas

- **Aiškiausia žinutė**, gauta mokymų metu – savivaldybėms trūksta aiškos tvarkos dėl pelkių atkūrimo

Mokymų dalyvių apklausos rezultatai

- **100 proc. atsakiusiųjų – mokymai labai aktualūs ir suteikė naudingų žinių!**

- **Savivaldybės:**

Kliūtys pelkių atkūrimui ir tvariam naudojimui: pelkių panaudojimo galimybių trūkumas, mažas ūkininkų suiteresuotumas, neaiškos iki galo atkūrimo planavimo procedūros, sudėtingas suderinimas, sudėtingas paramos priemonių administravimas, žinių trūkumas ir kompetetingų specialistų savivaldybėse trūkumas.

Paskatintų atkūrimą ir tvarų naudojimą: aiškos procedūros, didesnė parama, švietimas, paramos priemonių paprastesnis administravimas

- **Saugomų teritorijų specialistai:**

Kliūtys: sudėtingos teisinės atkūrimo procedūros ir derinimo procesas, didelė darbų kaina, ūkininkų pasipriešinimas atkūrimui, švietimo trūkumas, finansinių paskatų ūkininkams trūkumas, ribota produkcijos paklausa, pastovaus finansavimo atkurtų teritorijų monitoringui ir priežiūrai trūkumas.

Paskatintų: aiškus teisinis reglamentavimas, geresnis tarpinstitucinis koordinavimas, finansavimas, didesnės produkcijos panaudojimo galimybės, ūkininkų edukacija, gerųjų pavyzdžių viešinimas.

- **Ūkininkai:**

Kliūtys: pelkių naudojimo galimybių nežinojimas, biomasės realizacijos nebuvimas, nepakankamos finansinės paskatos, sudėtingas paramos priemonių administravimas.

Paskatintų: švietimas, didesnė finansinė parama, pagalba realizuojant produkciją, paprastesnis paramos priemonių administravimas.

Renginiai visuomenei

- **Šventė Šilėnų pelkėje:** ekskursija, „pelkių maudynės“, pelkininkystės produktų paroda
- **Savanoriška talka pelkėje:** paskaitos, talka ir skaniausia pasaulyje košė
- **Dalyvavo:** virš 100 dalyvių
- **Svarbu:** pasidalinome su OTOP savo gerąją praktiką – visuomenės įtraukimu į gamtotvarkos darbus pelkėse

Studijos, ataskaitos

- Žemės ūkyje naudojamų šlapynių biomasės studija
- Pelkės atkūrimo galimybių ataskaita

Žemės ūkyje naudojamų šlapynių biomasės tvarkymas

Problemos, galimi pokyčiai ir rekomendacijos, susijusios su biomasės iš pusiau natūralių šlapynių, naudojamų žemės ūkio reikmėms, tvarkymu Lietuvoje ir Lenkijoje

- Kartu su OTOP parengta studija, papildant ją aktualia Lietuvos informacija
- OTOP patirtis, kompostuojant šlapių pievų biomasę, ir studija pristatyta mokymuose, išplatinta ūkininkų organizacijoms, ūkininkams. Rekomendacijos pateiktos sprendimų priėmėjams kartu su Aplinkosaugine pozicija

- Atlikta analizė, ieškant nausausintos pelkės galimam atkūrimui
- Įvertintos pelkės atkūrimo ir pelkininkystės vystymo galimybės
- Ataskaita bus paviešinta

Ką mums suteikė projekto partnerystė?

- Patirties ir žinių apsikeitimą apie pelkių atkūrimą, jo iššūkius ir sprendimus, gamtotvarką, gerąją praktiką panaudojant šlapynių žolinę biomasę
- Leidinius, studijų rezultatus, kurie ir toliau tarnaus žinių didinimui ir edukacijai
- Sėkmingą dalyvių įtraukimą į mokymus ir sklandžią informacijos sklaidą – galimybę pasiekti gausų būrį specialistų ir visuomenės
- Užmegztus, sustiprintus ryšius tarp projekto dalyvių (partnerių, mokymų dalyvių)

Išmoktos pamokos

- Platus mokymų dalyvių ratas parodė pelkių atkūrimo temos aktualumą ir didelį poreikį žinioms
- Pelkių atkūrimą itin stipriai riboja nepakankamos finansinės paskatos ir menkos biomasės realizavimo galimybės
- Savivaldybėms trūksta aiškos tvarkos dėl pelkių atkūrimo
- Parengtas pelkių atkūrimo veiksmų „žemėlapis“ parodė, kad aiškos ir praktinės gairės yra būtinos – jos ne tik padeda ūkininkams, bet gali tapti pagrindu savivaldybėms kuriant vieningą nacionalinę atkūrimo tvarką.
- Bendradarbiavimas skėtinėmis organizacijomis išplečia poveikį ir leidžia pasiekti platesnę auditoriją
- Patirties ir žinių mainai, bendradarbiavimas yra būtini veikiančių sprendimų radimui, sėkmingam pelkių atkūrimui ir tvariam naudojimui

Kas toliau?

- Parengtos informacijos sklaida
- Bendradarbiavimas su partneriais
- Švietimas ir advokacija, skatinant pelkių atkūrimą ir tvarų naudojimą, siekiant ES Gamtos atkūrimo reglamento tikslų įgyvendinimo
- Šlapynių biomasės vertingų panaudojimo būdų ieškojimas:

Pvz., bandysime auginti nendrinį dryžutį (*Phalaris arundinacea*) sėkloms gauti; tirsime galimybes iš biomasės komposto gaminti skystas trąšas, (Horizonto projektas „PaluWise“)

